

20. YÜZYILDA DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ORTAYA ÇIKAN POPÜLER RİTÜELLER

20th-Century Popular Rituals in the World and in Turkey

Kadir CANATAN¹

Öz

Bu çalışma, geleneksel olarak modern öncesi toplumlarla ilişkilendirilen ritüellerin modern bağlamlarda nasıl evrimleştiğini veya yaratıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Küreselleşme, ticarileşme ve bireyselleşme gibi faktörlerden etkilenen modern toplumun, çağdaş sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılamak için ritüelleri nasıl üretmeye ve dönüştürmeye devam ettiğini araştırmaktadır. Ritüeller ile modern toplumlar arasındaki dinamik ilişkiyi vurgulamakta ve ritüellerin sosyal ve kültürel değişimlere uyum sağladığını ve evrimleştiğini göstermektedir. Ritüeller, genellikle kurallara tabi olan, toplumsal normları güçlendirmeye, geçişleri kutlamaya ve kimlik oluşturmaya hizmet eden sembolik eylemler olarak tanımlanabilir. Weber, modern ritüellerin kutsal anlamını yitirdiğini, rasyonalizasyon altında kimlik ve toplumsal örgütlenme araçları haline geldiğini söylerken, Durkheim, ritüellerin seküler veya modern biçimlerde bile toplumsal uyumun anahtarı olduğunu vurgulamaktadır. 20. yüzyıl ritüel gelişmeleri hakkında veri toplamak ve analiz etmek için bu çalışmada hızlı tarama yöntemi kullanılmıştır. Hızlı tarama yöntemi, genel eğilimleri belirlemek için geniş verileri hızla derlemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, ana temaları belirlemeyi kolaylaştırır ve daha derin bir araştırma için bir temel sağlamaktadır. Sonuç olarak modern toplum bir yandan yeni ritüeller icat ederken diğer yandan da geleneksel olarak kök salmış ritüelleri de kapitalizm ve dijital kültür aracılığıyla yeniden şekillendirilmektedir. Biçimleri ve anlamları modern toplumsal ihtiyaçlara yanıt olarak evrimleşse bile, sosyal bağları beslemede ve kimliği ifade etmede hayati önemlerini sürdürmektedirler.

Anahtar kelimeler: Modern toplum, ritüeller, modern ritüeller, ticarileşme, küreselleşme

Abstract

This study aims to examine how rituals traditionally associated with pre-modern societies have evolved or been created in modern contexts. It investigates how modern society, influenced by factors such as globalization, commercialization and individualization, continues to produce and transform rituals to meet contemporary social and cultural needs. It emphasizes the dynamic relationship between rituals and modern societies and shows that rituals adapt and evolve to social and cultural changes. Rituals can be defined as symbolic actions that are generally subject to rules and serve to reinforce social norms, celebrate transitions and create identity. While Weber argues that modern rituals have lost their sacred meaning and have become tools of identity and social organization under rationalization, Durkheim emphasizes that rituals are the key to social harmony even in secular or modern forms. The rapid scanning method was used in this study to collect and analyze data on ritual developments in the 20th century. The rapid scanning method is a method that aims to quickly compile large data to identify general trends. This approach makes it easier to identify main themes and provides a basis for deeper research. As a result, while modern society is inventing new rituals, traditionally rooted rituals are also being reshaped by capitalism and digital culture. Even as their forms and meanings evolve in response to modern social needs, they continue to be vital in fostering social bonds and expressing identity.

Keywords: Modern society, rituals, modern rituals, commercialization, globalization.

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author: kadir.canatan@izu.edu.tr, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Pr., İstanbul/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0003-2358-6051>

GİRİŞ

Modern toplum ve ritüeller arasındaki ilişki, hızla değişen sosyal, kültürel ve teknolojik dinamiklerin etkisiyle hem geleneksel ritüellerin yeniden yorumlanmasını hem de yeni ritüellerin ortaya çıkmasını içeren çok yönlü bir etkileşimdir. Ritüeller, tarih boyunca insan topluluklarının sosyal bağlarını güçlendirmek, kimliklerini ifade etmek ve anlam yaratmak için kullandıkları önemli sosyal pratiklerdir. Modern toplumlarda ise bu ritüeller, bireysel ve toplumsal değişimlere yanıt vererek, geleneksel yapıları koruma ve yeniden üretme işlevini yerine getirmektedir. Aynı zamanda yeni sosyal ve kültürel ihtiyaçlara cevap olarak yeni ritüel biçimleri de geliştirmektedir.

Modernleşme süreci, sanayileşme, kentleşme, bireyselleşme ve küreselleşme gibi dinamikler aracılığıyla toplumların yapısını değiştirmiştir. Geleneksel toplumlarda daha sabit ve yerel olan ritüeller, modern toplumlarda daha esnek ve küresel hale gelmiştir. Çağımızda ritüellerin gelişmesinde iki temel trende rastlanmaktadır. İlk olarak ritüeller eski geleneklerin modern yorumları olarak yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda dini bayramların ticarileşmesi, düğün ve doğum gibi ritüellerin sosyal medya etkisiyle daha gösterişli hale gelmesi örnek olarak verilebilir. İkinci trend yeni sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılayan modern ritüeller ortaya çıkmasıdır. *Baby shower*, cinsiyet açıklama partisi, minimalist yaşam ritüelleri bu kategoride anılabilir.

Modern toplumlarda bireyselleşme süreci hız kazanmış ve insanlar, geleneksel sosyal yapılarla olan bağlarını sorgulamaya başlamıştır. Bu da yeni anlam arayışlarını ve bireysel ritüel pratiklerini artırmıştır. Örneğin: Kişisel gelişim ve *mindfulness* ritüelleri gibi bireysel farkındalık ve kişisel iyilik hali arayışı modern toplumlarda öne çıkmaktadır. Kişisel kutlamalar ve sosyal medya paylaşımları, bireylerin özel anlarını daha kamusal hale getirerek bir çeşit “kişisel ritüel” yaratma eğilimini yansıtmaktadır.

Küreselleşme, farklı kültürel pratiklerin dünya genelinde hızla yayılmasına olanak tanımış, ritüellerin de sınırları aşarak farklı toplumlarda benimsenmesini sağlamıştır. Özellikle Batı kökenli kutlamalar, küresel kültürle bütünleşmiş ve dünya çapında modern ritüeller haline gelmiştir: Noel, Sevgililer Günü, *Halloween* gibi Batı kaynaklı ritüeller, Batı dışındaki toplumlarda da tüketim odaklı küresel kutlamalar olarak benimsenmiştir. Sosyal medya ve internet aracılığıyla ritüellerin hızlı bir şekilde yayılması, bu tür kutlamaların küreselleşmesine katkıda bulunmuştur.

Modern toplumda ritüeller, yalnızca toplumsal ve dini anlam taşımakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik birer olgu haline de gelmiştir. Birçok ritüel, ticarileşerek tüketim kültürüyle bütünleşmiştir: Düğünler, doğum günleri, bayramlar, daha geniş kitlelere ulaşan ticari organizasyonlarla daha gösterişli ve maliyetli etkinliklere dönüşmüştür. Alışveriş merkezleri ve markalar, ritüelleri teşvik ederek tüketim alışkanlıklarını artırmış ve ritüel kutlamalarının önemli bir parçası haline gelmiştir (örneğin, “Kara Cuma” gibi alışveriş ritüelleri).

Sosyal medya, modern toplumlarda ritüellerin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Ritüeller artık dijital dünyada sergilenmekte ve geniş kitlelere ulaşmaktadır: Kutlamalar, anmalar ve diğer ritüeller sosyal medyada paylaşılabilecek hale gelmiş ve bir tür dijital katılım ritüeli yaratmıştır. Bireyler, ritüel ve kutlama anlarını sosyal medya platformlarında paylaşarak sosyal kimliklerini inşa etmekte ve sergilemektedirler. Bu durum, ritüellerin yalnızca aile ve arkadaşlar arasında değil, daha geniş bir dijital toplulukta da anlam kazanmasına yol açmıştır.

Modern toplumlarda sosyal ve siyasi hareketler de yeni ritüeller yaratmıştır. Protesto yürüyüşleri, anma törenleri ve kampanyalar, yeni toplumsal anlamlar kazanan modern ritüel biçimleri haline

gelmiştir: 1 Mayıs İşçi Bayramı, Dünya Kadınlar Günü gibi anma ve protesto günleri, toplumsal eşitlik ve hak arayışı amacıyla her yıl düzenli olarak kutlanmaktadır. Çevre bilinci ve sürdürülebilirlik ritüelleri, modern toplumlarda ekolojik farkındalıkla bağlantılı yeni pratikler olarak ortaya çıkmıştır (örneğin, Dünya Çevre Günü, “Sıfır Atık” ritüelleri).

Sonuç olarak modern toplumlarda ritüeller, geleneksel pratiklerin yeniden yorumlanması ve yeni sosyal, kültürel ihtiyaçlara yanıt olarak gelişen uygulamalarla sürekli evrilmektedir. Bireyselleşme, küreselleşme ve ticarileşme gibi dinamikler, modern ritüellerin şekillenmesinde önemli roller oynamaktadır. Bu ritüeller, toplulukların kimliklerini ifade etmelerine, sosyal bağları güçlendirmelerine ve bireysel anlam arayışlarını tatmin etmelerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda dijitalleşme ve sosyal medya etkisiyle ritüeller, artık daha görünür ve paylaşılabılır hale gelmiştir. Modern toplumda ritüeller hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kimliğin ve kültürün önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

PROBLEM TANIMI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın problemini, 20. yüzyıldan bu yana dönüşüm geçiren modern toplumların ne tür ritüeller geliştirdiğini ve bunların hangi ihtiyaca cevap verdiği sorusu oluşturmaktadır. Ritüel, belirli bir topluluk veya bireyler tarafından tekrarlanan, sembolik anlamlar taşıyan ve genellikle bir dizi kurala göre gerçekleştirilen, toplumsal, dini ya da kültürel bir etkinliktir. Ritüeller, toplumsal normları pekiştirmek, kimlik inşa etmek, önemli geçiş dönemlerini kutlamak ya da kutsal olana yakınlaşmak amacıyla yapılmaktadır. Ritüellerin düzenlenme biçimi ve amacı, toplumun inançlarına, kültürel yapısına ve sosyal değerlerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Ritüelin temel özellikleri dört maddede özetlenebilir:

- 1) Süreklilik ve Tekrar: Ritüeller genellikle belirli aralıklarla tekrarlanır. Yıllık bayramlar, haftalık ibadetler ya da günlük ritüeller olabilir.
- 2) Sembolizm: Ritüellerde yapılan eylemler ve kullanılan objeler sembolik anlamlar taşır. Örneğin, düğünlerde yüzük takmak, evliliğin sembolik bir ifadesidir.
- 3) Toplumsal Bağ: Ritüeller, bireylerin toplumsal bir kimlik kazanmalarını sağlar ve toplumsal bağları güçlendirir.
- 4) Düzen ve Kurallar: Ritüeller belirli bir düzene göre gerçekleştirilir ve genellikle belli kurallara dayanır.

Ritüeller, işlevlerine ve bağlarına göre farklı kategorilere ayrılabilirler. Kategorilendirme yoluyla pek çok ritüelin daha düzenli bir görünümü elde edilebilir. Başlıca ritüel türlerini yedi grupta toplayabiliriz:

- 1) Dini Ritüeller: Dini ritüeller, kutsal sayılan varlıklara veya güçlere yönelik ibadet, dua ve ayinleri içerir. Genellikle dinin belirlediği kurallara göre yapılır ve toplumsal düzenin bir parçasıdır. Müslümanların belirli vakitlerde gerçekleştirdiği namaz ibadeti dini ritüele örnek olarak verilebilir. Katolik Kilisesi'nde gerçekleştirilen dini tören, kutsal ekmeğin ve şarabın sunulmasıyla yapılır. Budizm'de mantraların tekrarlanması, meditasyon ve dini törenler, bireylerin ruhsal arınmasını sağlar. Dini ritüellerin amacı, kutsal varlıkla iletişim kurmak, dini inançları pekiştirmek, ahlaki düzeni korumak ve bireyleri toplumun bir parçası haline getirmektir.

- 2) Geçiş Ritüelleri (*Rites of Passage*): Bireylerin hayatlarında önemli dönüm noktalarını (doğum, ergenlik, evlilik, ölüm) simgeleyen ritüellerdir. Geçiş ritüelleri, bireylerin sosyal statülerinde veya rollerinde meydana gelen değişiklikleri vurgular. Müslüman toplumlarında erkek çocukların ergenliğe adım atmasını simgeleyen sünnet bir geçiş ritüeli olarak tanımlanabilir. Evliliği simgeleyen törenler, farklı kültürlerde farklı şekillerde gerçekleştirilir ve bekarlıktan evliliğe geçişi ifade eder. Cenaze törenleri ölümü ve sonrası için düzenlenen ritüellerdir, dinlere göre bu dünyadan öte dünyaya geçişi simgeler. Geçiş ritüellerinin amacı, bireyin toplumsal statüsündeki değişikliği onaylamak, geçiş dönemini toplumsal bir olay olarak kutlamak ve bireyi yeni rolüne hazırlamaktır.
- 3) Toplumsal Ritüeller: Toplumların ortak değerlerini, kimliklerini ve birliğini pekiştiren ritüellerdir. Dini olmayan, ancak toplumsal birlikteliği destekleyen kutlamalar ve anmalar bu kategoriye girer. Örnek olarak milli bayramlar ve yılbaşı kutlamaları verilebilir. Bu tür ritüellerin amacı toplumsal dayanışmayı güçlendirmek, kolektif kimliği vurgulamak ve toplumun ortak değerlerini yüceltmektir.
- 4) Terapötik Ritüeller: Bireylerin veya toplumların sağlık, ruhsal rahatlama veya iyileşme amacıyla gerçekleştirdiği ritüellerdir. Hem fiziksel hem de ruhsal sağlığı hedefler. Örnek olarak birçok yerli toplumda hastalıkları iyileştirmek için yapılan ritüel danslar ve dualar (Şaman ayinleri) ile beden ve zihin sağlığını iyileştirmek amacıyla düzenli olarak yapılan yoga ve meditasyon verilebilir. Bunların amacı bireylerin ruhsal veya fiziksel sağlığını güçlendirmek, psikolojik rahatlama sağlamak ve toplumsal dengeyi kurmaktır.
- 5) Tüketim ve Ticarileşmiş Ritüeller: Modern toplumlarda tüketim kültürüyle iç içe geçmiş ve büyük ölçüde ticarileşmiş ritüellerdir. Tüketim pratikleri, genellikle özel günler ve kutlamalarla ilişkilendirilir. Kara Cuma (*Black Friday*), ABD'de Şükran Günü'nden sonraki cuma günü büyük indirimlerle alışveriş yapılmasını teşvik eden bir ritüeldir. Noel döneminde hediye verme geleneği, büyük alışverişlerin yapıldığı ticarileşmiş bir ritüele dönüşmüştür. Yine doğum günü partileri, hediyeler ve partilerle tüketim odaklı hale gelmiş olan ritüellerdir. Amacı, tüketimi artırmak, sosyal statü ve başarı göstergesi olarak kutlamaları sürdürmektir.
- 6) Dönemsel ve Doğa Ritüelleri: Mevsimsel değişimlerle veya doğanın döngüleriyle ilgili yapılan ritüellerdir. Genellikle tarım toplumlarında yaygın olan bu ritüeller, doğanın döngülerini ve ekolojik süreçleri onurlandırır. Sözelimi nevruz, baharın gelişini kutlayan bir ritüeldir, Orta Asya ve İran'da yaygın olarak kutlanır. Tarım toplumlarında hasat zamanında yapılan ritüeller, ürün bolluğunu kutlar. Bu ritüellerin amacı, doğanın döngülerini onurlandırmak, tarımsal üretimi kutsamak ve doğayla uyumu simgelemektir.
- 7) Eğlence ve Kutlama Ritüelleri: Eğlence ve kutlama amaçlı yapılan, dini veya toplumsal anlam taşımayan ritüellerdir. Modern toplumlarda özellikle sosyal medya ve küreselleşmenin etkisiyle yaygınlaşan ritüeller de bu kategoriye girer. Cinsiyet Açıklama Partileri (*Gender Reveal Parties*) gibi doğacak bebeğin cinsiyetini açıklamak için yapılan modern ritüeller, bebek doğmadan önce anneye destek olmak amacıyla düzenlenen kutlamalar bu kategoriye girerler. Ayrıca eğitimin tamamlanması sonrası kutlanan ritüeller olarak mezuniyet törenleri bu türdendir. Amacı, sosyal ilişkileri güçlendirmek, eğlenmek ve özel anları kutlamaktır.

Tüm bu ritüeller, toplumların ve bireylerin kimliklerini, inançlarını ve sosyal rollerini belirlemelerine yardımcı olan temel sosyal pratiklerdir. Ritüeller, dini, toplumsal, geçiş dönemleri,

tüketim veya doğayla ilgili olabilir. Her ritüel, belirli bir sosyal düzeni güçlendirmek ve toplumsal dayanışmayı sağlamak için sembolik anlamlar içerir. Modern dünyada ritüeller, küreselleşme ve ticarileşme gibi etkilerle değişiklik göstermiş olsa da, toplumsal yaşamın önemli bir parçası olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bu makale, İngilizcesi “*quick scan method*” veya “*rapid scanning method*” olarak ifade edilen hızlı tarama yöntemiyle yapılmıştır. Bu, belirli bir konu ya da alanda hızlıca bilgi toplamak, genel eğilimleri veya yüzeysel verileri elde etmek amacıyla kullanılan bir araştırma tekniğidir. Bu teknik, daha derinlemesine araştırma gerektiren projeler öncesinde hızlı bir başlangıç yapmak veya mevcut bir durum hakkında hızlı sonuçlar almak için kullanılır. Hızlı tarama, detaylı analizlere girmeden geniş bir veri yelpazesi sunar ve zaman tasarrufu sağlamayı hedefler. Bu tekniğin bazı avantajları bulunmaktadır. Daha derin araştırmalar için harcanacak zamanı minimuma indirir, hızlı sonuçlar sağlar. Farklı alanlardan geniş çapta bilgi toplanmasına olanak tanır. Yöntemin uygulanışı, araştırmacının ihtiyaçlarına ve hedeflerine göre esnek şekilde adapte edilebilir. Daha ayrıntılı bir araştırma süreci başlamadan önce genel bir çerçeve oluşturur, araştırmacının derinlemesine ele alacağı alanları belirlemesine yardımcı olur.

Hızlı tarama tekniğiyle literatür, internet kaynakları ve yapay zekâ imkanlarıyla yaptığımız araştırma 20. yüzyılın başından günümüze kadar ortaya çıkan farklı türden ritüelleri iki kısımda değerlendirebileceğimiz sonucunu vermiştir. Yüzyıl içinde ortaya çıkmış ve kurumsallaşmış olan “modern ritüeller”, ilk aşamada değerlendirilmesi gereken törenler ve kutlamalardır. Bunlar büyük ölçüde teknolojik gelişmeler, küreselleşme, savaşlar, toplumsal hareketler ve kültürel değişimlerle şekillenmiştir. Yüzyılın sonunda ve yeni milenyumun başında görülen “post-modern ritüeller” ise, yeni duyarlılık ve ihtiyaçlara cevap vermeyi amaçlayan, yeni toplumun ritüelleridir. Çünkü bu evrede modern toplum post-modern evreye doğru geçiş yapmaya başlamıştır. Bu durumda bu iki kategori ritüelleri, toplumun gidişatına göre okumak ve değerlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada kendimizi “modern ritüeller”le sınırlandırmak istiyoruz, çünkü diğer ritüelleri de ele almak bu makalenin sınırlarını aşacaktır.

MODERNLEŞME TEORİLERİ VE RİTÜELLER

Modern toplumda ritüellerin akıbeti ne olacaktır? Modern sosyolojinin kurucuları geleneksel kültürün gelişimi, dini ve ritüel etkinlikler ve kutlamalar konusunda kötümser bir görüşe sahiptirler. Max Weber, modernleşmeyi rasyonalizasyon ve büyübozumu (*Entzauberung*) süreçleri üzerinden betimleyen önemli bir sosyologdur. Weber’e göre modernleşme, toplumların daha akılcı ve sistematik hale gelmesi anlamına gelir. Bu süreçte, geleneksel ve dinsel dünya görüşleri yerini, bilimsel ve bürokratik düşünceye bırakacaktır. Modernleşmenin merkezinde, bireylerin ve kurumların rasyonel yöntemler ve araçlar kullanarak, en verimli sonuçları elde etme çalışmaları vardır.

Weber’e göre modernleşmenin temelini rasyonalizasyon süreci oluşturur. Bu süreç, insanların ve toplumların akılcı ilkelere dayalı olarak hareket etmeye başlamasını ifade eder. Geleneksel toplumlarda insanlar kararlarını daha çok gelenekler, inançlar ve mistik öğretilere göre alırken, modern toplumlarda kararlar daha bilimsel, akılcı ve bürokratik yöntemlerle alınmaktadır. Rasyonalite, maksimum verim ve kontrol sağlama çabasını içerir. Weber, modernleşme sürecini aynı zamanda “büyüden arınma” olarak ifade eder. Geleneksel toplumlarda dünya ve evren, kutsal, büyü ve mistik bir anlam taşıyordu; ancak modernleşme ile birlikte bu anlam kaybolmuştur. Bilimsel düşünce, dini ve mistik açıklamaların yerini almıştır. Doğa olayları ve toplumsal olgular artık bilimsel yasalarla açıklanır ve insan yaşamı giderek daha fazla kontrol altına alınır olmuştur. Weber, modernleşmenin aynı zamanda bürokrasinin yükselişi

anlamına geldiğini vurgular. Bürokrasi, modern toplumlarda rasyonalizasyonun en önemli araçlarından biridir. Kararların bireysel ya da keyfi değil, kurallara ve yönetmeliklere göre alınması, toplumsal düzenin daha etkili ve kontrollü hale gelmesini sağlar.

Weber'in modernleşme teorisi, ritüellerin modern toplumlarda nasıl yeniden yorumlanacağını anlamamıza da yardımcı olur. Geleneksel toplumlarda ritüeller, kutsal ve mistik anlamlar taşıyan, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan önemli pratiklerdir. Ancak modernleşme süreciyle birlikte ritüellerin işlevi ve anlamı da değişmektedir. Weber'e göre modernleşme ile birlikte ritüeller, kutsal anlamlarından uzaklaşırlar. Modern toplumlarda insanlar, artık dünya ve yaşamı kutsal bir perspektiften değil, daha akılcı ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirirler. Bu nedenle, dini ve mistik anlamlar içeren ritüellerin toplumsal hayattaki yeri azalır. Örneğin, dini bayramlar ve törenler, giderek daha çok sosyal gelenekler olarak kutlanmaya başlar.

Rasyonelleşme süreci, ritüellerin toplumsal hayattan tamamen kaybolmasına neden olmaz; ancak bu ritüellerin işlevi ve anlamı değişir. Modern toplumlarda ritüeller, daha çok sosyal kimlik ve toplumsal aidiyet göstergesi olarak işlev görmeye başlar. Örneğin, dini bayramlar ya da düğünler, kutsal anlamlarından çok, toplumsal dayanışmayı ve sosyal ilişkileri güçlendirme amacıyla sürdürülür. Modernleşme süreci aynı zamanda yeni ritüellerin doğmasına neden olur. Weber'e göre, modern bireyler, geleneksel dini ve mistik ritüellerden uzaklaşırlar da, toplumsal kimliklerini ve aidiyetlerini ifade edebilmek için yeni ritüellere ihtiyaç duyarlar. Modern toplumda bireylerin yaşamlarındaki önemli olaylar (doğumlar, evlilikler, mezuniyetler) yeni ritüeller aracılığıyla kutlanır. Bu ritüeller, bireylerin toplumsal statülerini ve başarılarını göstermek için bir araç haline gelir.

Weber'in modernleşme teorisi, ritüellerin küreselleşme ve ticarileşme sürecindeki dönüşümünü de açıklamaya yardımcı olur. Modern kapitalist toplumlarda ritüeller, giderek daha fazla tüketim kültürü ile iç içe geçmiştir. Örneğin, Noel, Sevgililer Günü ya da doğum günü kutlamaları, dini ya da sosyal anlamlarından çok, tüketimi teşvik eden etkinlikler haline gelmiştir. Weber'in rasyonalizasyon kavramı, bu ritüellerin ticarileşmesini anlamak için önemli bir kavramsal çerçeve sunar.

Émile Durkheim, modernleşmeyi, toplumların yapısal dönüşümü olarak betimler ve bu süreci, toplumsal dayanışma kavramlarıyla açıklar. Ona göre modernleşme, geleneksel toplumların mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişi ile karakterize edilir. Ritüeller ise, bu toplumsal dönüşümdeki önemli bir rolü oynamaya devam eder. Durkheim, ritüelleri, toplumsal bağları güçlendiren ve toplumun üyeleri arasında ortak bir kimlik oluşturan temel mekanizmalar olarak görür. Modernleşme süreci boyunca, ritüellerin işlevi ve yapısı değişse de, onların toplumun bütünlüğünü ve dayanışmasını sağlamadaki rolü devam eder.

Geleneksel toplumlarda, insanlar birbirine benzer işler yaparlar ve aynı değerlere, inançlara bağlı olarak yaşarlar. Bu toplumsal yapıya "mekanik dayanışma" denir. Ritüeller, bu tür toplumlarda bireyleri toplumsal düzene entegre eder ve ortak değerleri güçlendirir. Modern toplumlarda ise iş bölümü artar ve insanlar birbirinden farklı uzmanlıklara sahip olurlar. Bu toplumsal yapı "organik dayanışma" olarak adlandırılır. Bireyler artık aynı işleri yapmazlar ama birbirlerine bağımlı hale gelirler. Bu bağımlılık, iş bölümü aracılığıyla toplumsal bütünleşmeyi sağlar.

Durkheim, modernleşme ile birlikte toplumsal bağların zayıflaması ve bireylerin toplumsal normlardan kopmasının sonucunda ortaya çıkan durumu anomi kavramıyla ifade eder. Modernleşmenin hızlı değişim süreçlerinde, toplumda normların zayıfladığı ya da belirsizleştiği dönemler olabilir. Bu

durumda, ritüellerin rolü, toplumu bir arada tutmak ve bireylerin kendilerini daha güçlü bir toplumsal bütünlük içinde hissetmelerini sağlamaktır.

Durkheim için ritüeller, toplumun bütünlüğünü sağlamak açısından merkezi bir rol oynar. Ritüeller, hem geleneksel hem de modern toplumlarda bireylerin toplumsal bağlarını güçlendiren, ortak kimliği ve normları pekiştiren pratiklerdir. Durkheim'e göre toplumların ritüelleri, kolektif bilinç adı verilen ortak bir düşünce dünyasını yansıtır. Kolektif bilinç, toplumun üyeleri arasında paylaşılan değerler, inançlar ve normlar bütünüdür. Ritüeller, kolektif bilinci canlı tutar ve toplumsal dayanışmayı pekiştirir.

Geleneksel toplumlarda ritüeller, dini törenler, festivaller ve bayramlar aracılığıyla toplumun kutsal değerlerini vurgularken, modern toplumlarda bu ritüeller daha laik ve seküler biçimlerde devam eder. Durkheim, geleneksel toplumlarda ritüellerin çoğunlukla dinsel olduğunu, kutsal ve profan (dünyevi) ayırımına dayandığını vurgular. Ritüeller, dini toplulukların temel bir özelliği olarak bireyleri kutsal olana bağlar ve toplumsal birliği sağlar.

Ancak modernleşme ile birlikte sekülerleşme süreci ortaya çıkar. Bu süreçte dini ritüeller yerini laik ritüellere bırakır, ancak ritüellerin işlevi değişmez. Modern toplumlarda seküler bayramlar, ulusal kutlamalar ve diğer toplumsal etkinlikler, dini ritüellerin işlevine benzer şekilde toplumsal bütünlüşmeyi ve dayanışmayı sağlar.

Durkheim'e göre ritüeller, bireyleri toplumun bir parçası haline getirir ve toplumsal uyumu sağlar. Modern toplumlarda insanlar farklı uzmanlıklara sahip oldukları için aralarındaki bağlar zayıflayabilir, ancak ritüeller, bu farklılıkların ötesinde ortak bir toplumsal kimlik yaratmaya devam eder. Örneğin, ulusal bayramlar, modern toplumlarda insanların ortak bir tarihe, kimliğe ve değerlere bağlılıklarını ifade ettikleri ritüellerdir. Bu tür ritüeller, toplumu bir arada tutmanın ve bireylerin topluma aidiyetlerini güçlendirmenin bir yoludur.

Modernleşmenin hızlanması, bireyler arasında anomi adı verilen norm eksikliğine yol açabilir. Durkheim'e göre, ritüeller, anomi ile mücadele etmek için önemli bir mekanizmadır. Ortak ritüeller ve törenler, bireylere toplumsal normları hatırlatır ve onları bir topluluk parçası haline getirir. Özellikle kriz dönemlerinde, ritüeller toplumu yeniden bir araya getirir. Örneğin, doğal afetler, savaşlar veya büyük siyasi değişimler sonrasında yapılan anma törenleri ya da dayanışma ritüelleri, toplumsal birliği güçlendirmeye yardımcı olur.

Durkheim, modernleşmeyle birlikte ritüellerin tamamen ortadan kalkmayacağını, ancak yeni biçimlerde ortaya çıkacağını savunur. Dini ritüellerin yerini alan laik ritüeller, modern ulus devletler ve sivil toplumlar tarafından benimsenir. Örneğin, ulusal bağımsızlık günleri, seküler toplulukların ritüelleridir ve toplumsal birliği pekiştirir. Modern toplumlarda düğünler, doğum günleri, mezuniyet törenleri gibi seküler ritüeller, bireylerin hayatındaki önemli geçiş dönemlerini toplumsal bağlamda kutlama fırsatı sunar.

Özetlersek; Max Weber, modernleşme sürecini rasyonalizasyon ve büyübozumu kavramlarıyla açıklarken, ritüellerin modern toplumlarda geçirdiği dönüşümleri de ele alır. Geleneksel toplumlarda kutsal ve mistik anlamlar taşıyan ritüeller, modernleşmeyle birlikte anlam kaybeder ve daha çok sosyal kimlik ve aidiyet göstergesi olarak işlev kazanmaya başlar. Ancak bu süreç, ritüellerin ortadan kalkması anlamına gelmez; aksine, modern bireyler, yeni sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına uygun yeni ritüeller geliştirir. Modern toplumlarda ritüeller, bir yandan toplumsal bütünlüşmeyi sağlarken, bir yandan da bireysel kimlik ve başarı göstergeleri haline gelir.

Émile Durkheim, modernleşmeyi, toplumsal dayanışmanın dönüşümü olarak görür ve ritüellerin bu süreçte önemli bir rol oynadığını vurgular. Ritüeller, geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarda da toplumsal dayanışmayı ve uyumu sağlamaya devam eder. Ancak modernleşme ile birlikte ritüellerin biçimi ve işlevi değişir. Geleneksel dini ritüeller yerini laik ritüellere bırakırken, bu yeni ritüeller toplumsal bütünlüğü sağlama ve bireyleri toplumun bir parçası haline getirme işlevini sürdürür. Durkheim, ritüellerin modern toplumlarda bile sosyal bağları güçlendiren ve toplumsal normları yeniden üreten temel unsurlar olduğunu savunur.

BULGULAR

20. Yüzyılın Başından Bugüne Kadar Ortaya Çıkan Modern Toplumun Ritüelleri

Modern sosyolojinin fikir babalarının beklentilerinin zıddına modern toplum, 20. yüzyılda dünya çapında genelleşen ve dönüştürücü etkiler yaratan önemli ritüeller ve toplumsal kutlamaları icat etmiştir. Bu ritüeller ya eski ritüellerin yeniden şekillenmesiyle varlıklarını sürdürmeyi başarmış olan ritüellerdir ya da yeni ihtiyaçlara cevap vermek üzere ortaya çıkmış olan yeni ritüellerdir. Bu ritüeller incelendiğinde ilk etapta bunların yüzyıl içinde meydana gelen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olaylarla bağlantılı olduğu görülecektir. Bunları on altı başlık altında toplamak mümkündür.

Ulusal Bayramlar ve Anma Günleri

Ulusal bağımsızlık günleri, 20. yüzyıl boyunca, özellikle sömürgecilikten kurtulan ülkelerin kendi bağımsızlıklarını kutlamaya başlamalarının bir sonucudur. Hindistan'ın 1947'deki bağımsızlığı veya Afrika ülkelerinin 1960'larda bağımsızlıklarını kazanmaları gibi olaylar, her yıl ulusal bayramların kutlanmasına sebep olmuştur. Anma günleri ise Dünya Savaşları sonrasında pek çok ülkenin, 11 Kasım'da I. Dünya Savaşı'nı anmak (Anma Günü veya Ateşkes Günü) ve 8 Mayıs'ta Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın bitişini kutlamak (Zafer Günü) üzere ritüeller geliştirmesiyle ortaya çıkmışlardır. Her ikisinin de gerisinde yüzyılın içinde meydana gelen savaşlar ve savaşların bitmesi yatmaktadır. Bununla birlikte ulusal bağımsızlık günleri zafer günleri olarak kutlanırken, anma günleri dünya savaşlarında kaybedilen şehitler ve çekilen acıları hatırlamak için icra edilmektedir.

Yüzyıl içinde gerçekleşen bağımsızlık savaşları, büyük kayıplara yol açmıştır. Bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerde, yalnızca savaşlar sırasında değil, aynı zamanda bu süreçte yaşanan sosyal ve ekonomik sıkıntılar sonucunda da pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Bağımsızlık savaşları ve ilgili çatışmalar sonucunda toplamda 10-15 milyon arasında insanın hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Ancak bu rakam, farklı kaynaklara göre değişiklik gösterebilir ve kesin bir sayı vermek zordur. Bağımsızlık savaşlarının çoğu, sadece askeri çatışmalara değil, aynı zamanda açlık, hastalık ve mülteci durumlarına da yol açmıştır, bu da kurban sayısını artırmıştır. Ayrıca, bağımsızlık süreçleri sonrası yaşanan iç savaşlar ve toplumsal çatışmalar, bağımsızlık mücadelesinin sonuçları olarak dikkate alınmalıdır.

İki Dünya Savaşı, 20. yüzyılın en yıkıcı çatışmaları olup, milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. Her iki savaşta da kayıplar hem de sivil nüfus arasında geniş çapta gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı'ndaki toplam kayıplar, tahminen 15-20 milyon arasında değişmektedir. II. Dünya Savaşı'ndaki toplam kayıplar, ilkinden çok daha fazladır ve tahminen 70-85 milyon arasında değişmektedir. Her iki savaş, insanlık tarihindeki en büyük yıkımlardan bazılarını neden olmuş ve dünya genelinde siyasi, sosyal ve ekonomik dönüşümlere yol açmıştır. Bu savaşların etkileri, savaşa katılan ve etkileyen ülkeler üzerinde uzun yıllar boyunca hissedilmiştir.

Türkiye'de ulusal bayramlar ve anma günleri, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte resmî olarak düzenlenmiş ve belirli tarihsel olayları anmak üzere kutlanmaktadır. Ulusal bayramların başında “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” gelmektedir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına dayanmaktadır. 1921'de “Hâkimiyet-i Milliye Bayramı” olarak kutlanmaya başlanmıştır. 1927'de çocuk bayramı unsuru eklenmiştir.

İkinci ulusal bayram “19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı”dır. Mustafa Kemal'in Samsun'a gönderildiği ve Millî Mücadele'yi başlattığı 19 Mayıs 1919 tarihine dayanmaktadır. 1938'de Atatürk'ü Anma Günü olarak ilan edilmiş ve bu tarihten sonra kutlanmaya başlamıştır.

Üçüncü ulusal bayram “30 Ağustos Zafer Bayramı”dır. 1922'de Dumlupınar'da kazanılan Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanmasıyla ve 1923'te “Başkomutanlık Meydan Muharebesi Zaferi” olarak kutlanmasıyla başlamıştır. Sonuncu ulusal bayram “29 Ekim Cumhuriyet Bayramı” olup 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanını temel almaktadır. Tarih olarak 1924'te resmî bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır.

Ulusal bayramların dışında belli başlı anma günleri olarak “10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü” Mustafa Kemal'in vefat ettiği 10 Kasım 1938 tarihini temel almaktadır. Her yıl saat 09:05'te iki dakikalık saygı duruşu ve çeşitli etkinliklerle anılmaktadır. İkinci anma günü çok yeni olup “15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü” adıyla ve 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminin halk tarafından engellenmesine binaen ilan edilmiştir. 2017'de resmî tatil olarak kabul edilmiştir.

Ulusal bayram ve anma günlerine ek olarak Türkiye'de iki adet kültürel ve geleneksel gün kutlanmaktadır. Bunlardan biri her yıl 21 Mart'ta Türk dünyası ve Orta Asya'da baharın gelişi olarak kutlanan “Nevruz Bayramı”dır ki bu Türkiye'de 1995'ten itibaren yaygın etkinliklerle kutlanmaktadır. Diğeri ise Hıdırellez (5-6 Mayıs) olup baharın gelişiyle ilgili geleneksel bir kutlama olup resmî bayram değildir.

Tüm bu bayram ve anma günleri, tarihî olayları hatırlatmak ve millî birlik duygusunu güçlendirmek amacıyla resmî törenler ve çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır.

Anneler ve Babalar Günü

Özellikle ABD'de, 20. yüzyılın başlarında yaygınlaşmaya başlayan Anneler Günü, daha sonra dünya genelinde kutlanan önemli bir aile ritüeli haline gelmiştir. Her yıl mayıs ayında kutlanan bu gün, dünya genelinde ticarileşerek daha yaygın bir kültürel ritüel olmuştur. Anneler Günü'ne benzer şekilde Babalar Günü de dünya çapında 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Çoğu ülkede haziran ayında kutlanır.

Modern anlamda Anneler Günü'nün ortaya çıkışı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900'lerin başlarına dayanır. Anna Jarvis adlı bir kadın, 1908 yılında kendi annesini anmak ve diğer annelere saygı göstermek amacıyla ilk defa Anneler Günü'nü kutlar. Jarvis'in annesi, hayatı boyunca barış ve sağlık alanında çalışmış bir aktivisttir. Anna Jarvis, annelerin fedakarlıklarını ve önemini vurgulamak için bugünün ulusal bir tatil olarak kabul edilmesi için çaba göstermiştir. 1914 yılında ABD Başkanı Woodrow Wilson, mayıs ayının ikinci pazar gününün Anneler Günü olarak kutlanmasını resmen ilan etmiştir. Zamanla bugün, dünya genelinde farklı tarihlerde kutlanmaya başlanır. Ticari boyutlarıyla büyüyen Anneler Günü, annelere çiçek, hediye ve kart verme geleneğiyle de tanınmıştır.

Babalar Günü, Anneler Günü'nden daha sonra gelişen bir kutlama olup, benzer amaçlarla ortaya çıkmıştır. Bugünün modern kutlanış şekli de Amerika Birleşik Devletleri'nde şekillenmiştir. Babalar Günü, ilk kez 1910 yılında Washington eyaletinde Sonora Smart Dodd tarafından babasını

onurlandırmak amacıyla düzenlenmiştir. Dodd'un babası, anneleri olmadan altı çocuğunu büyüten bir iç savaş gazisiydi. Sonora Smart Dodd, babalar için de bir özel gün olması gerektiğini savunarak bu konuda bir farkındalık yaratmaya çalışır. Babalar Günü'nün haziran ayında kutlanmasını önerir çünkü babasının doğum günü bu aydaydı. 1966'da ABD Başkanı Lyndon B. Johnson, haziran ayının üçüncü pazar gününü Babalar Günü olarak ilan eder ve bu tarih zamanla diğer ülkelerde de benimsenmeye başlanır. 1972'de ise Başkan Richard Nixon, Babalar Günü'nü resmî tatil olarak kabul etmiştir.

Bu günlerin ortaya çıkışının arkasında ebeveynlerin fedakarlıklarını, sevgilerini ve toplumdaki rollerini onurlandırma amacı vardır. Bu özel günler, annelerin ve babaların çocukları için yaptıkları özverili katkıların takdir edilmesi ve bu katkıların daha geniş çapta fark edilmesini sağlama amacı taşır. Ancak zamanla, Anneler ve Babalar Günü'nün ticari bir yönü de gelişmiştir. Özellikle hediye alışverişi ve çiçek gibi sembolik hediyeler verme geleneği, günümüz kutlamalarının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye'de Anneler Günü, anneleri mayıs ayının ikinci pazar günü onurlandırma geleneğiyle uyumlu olarak 9 Mayıs 1955'ten beri kutlanmaktadır. 1914'te ABD'de resmî tatil olarak başlayan annelere mahsus bu gün ardından Türkiye de dahil olmak üzere diğer ülkelere yavaş yavaş yayılmıştır. Bu arada Babalar Günü, 20. yüzyılda benzer girişimlerden sonra küresel olarak tanınmaya başlanmış, ancak Türkiye'deki kesin başlangıcı çok iyi belgelenmemiştir. Birçok ülkede olduğu gibi, babaların rollerine olan takdiri vurgulayarak haziran ayının üçüncü pazar günü kutlanmaktadır. Her iki gün de artık Türkiye kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır, modern küresel uygulamaları yansıtmakta ve ailelere minnettarlık ve sevgi ifade etme fırsatları sağlamaktadır.

Düğün ve Evlilik Ritüelleri

20. yüzyılın başlarında beyaz gelinlik giymek, Batı'da kraliyet düğünleriyle popülerleşmiştir ve daha sonra dünya genelinde modern düğünlerin bir simgesi haline gelmiştir. Geleneksel düğün ritüellerine Batı etkisiyle beyaz gelinlik, düğün pastası ve yüzük takma gibi Batılı gelenekler eklenmiştir. Özellikle Batı etkisinin güçlü olduğu ülkelerde bu tür düğün ritüelleri genel kabul görmeye başlamıştır.

Osmanlı döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan süreçte düğünler ve evlilikler, daha çok aile, köy ya da mahalle merkezli toplulukların önemli sosyal etkinlikleriydi. Modern Türkiye'de düğün ve evlilik ritüelleri, daha kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Globalleşme, sosyal medya ve popüler kültür, düğünlerde ve evlilik törenlerinde büyük bir rol oynamaktadır. Modern düğünlerde bazı gelenekler devam ederken, yeni uygulamalar da yaygınlaşmıştır. Büyük şehirlerde düğünler artık profesyonel düğün organizatörleri tarafından planlanmakta ve genellikle düğün salonlarında, otellerde veya açık hava mekanlarında düzenlenmektedir. Bu, geleneksel ev ya da köy düğünlerinden farklı olarak daha planlı ve gösterişli etkinlikler haline gelmiştir.

Eskiden ailelerin karar verdiği evlilikler yerini çiftlerin kendi seçimlerine bırakmıştır. Modern dönemde evlilik teklifleri, romantik ve gösterişli sürprizler şeklinde planlanmakta, sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere duyurulmaktadır. Nişan törenleri daha sade olarak icra edilmektedir. Geleneksel kına gecesi hâlâ birçok yerde kutlanmaya devam ederken, batı kültüründen etkilenen "bekarlığa veda partileri" gibi modern uygulamalar da popüler hale gelmiştir. Bu ritüeller artık sadece kadınlara özel değil, hem kadınlar hem de erkekler için düzenlenmektedir. Son yıllarda düğünlerde profesyonel fotoğrafçılar ve sosyal medya kullanımının önemi artmıştır. Düğün öncesi yapılan "save the date" (tarihi kaydetme) fotoğraf çekimleri ve düğün sonrası fotoğraf paylaşımları yaygın hale gelmiştir.

Türkiye'deki düğün ve evlilik ritüelleri, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde geleneksel ritüellerin birçoğu hâlâ yaşatılmaktadır. Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde kına geceleri, davul-zurna eşliğinde düğün alayları gibi gelenekler devam etmektedir. Ancak batı bölgelerinde ve büyük şehirlerde daha modern ve sade düğünler yaygındır.

Sonuç olarak Türkiye'de düğün ve evlilik ritüelleri, toplumsal değişimlere ve modernleşmeye bağlı olarak önemli bir evrim geçirmiştir. Geleneksel unsurların bazıları hâlâ yaşarken, modern dünyaya ayak uydurmak adına yeni uygulamalar benimsenmiştir. Aile, gelenek ve modernliğin iç içe geçtiği bu ritüeller, Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini ve toplumsal dönüşümünü yansıtmaktadır.

Yeni Yıl Kutlamaları

Yeni yılın başlangıcı dünya genelinde önemli bir kutlama haline gelmiştir. Özellikle 31 Aralık'ta yapılan yılbaşı kutlamaları, büyük şehirlerde yapılan havai fişek gösterileri ve eğlencelerle geniş çapta kutlanmaktadır. Batı dünyasından yayılan bu kutlama ritüeli, birçok ülkede yeni yıla dair yerel geleneklerle birleştirilmiştir.

Türkiye'de yeni yıl kutlamaları, özellikle 1930'lu yıllarda başlamış ve zamanla gelişerek yaygın hale gelmiştir. Bu kutlamaların gelişimi, Batı kültüründen gelen etkiler, Cumhuriyet'in getirdiği modernleşme süreci ve toplumsal değişimlerle yakından ilişkilidir. Türkiye'de yeni yıl kutlamalarının yaygınlaşması, 1926 yılında Miladi takvime geçiş ile başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'nin modernleşme sürecinin bir parçası olarak Batı dünyasıyla uyum sağlamak amacıyla takvim değişikliği yapılmış ve Miladi takvim resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişiklikte birlikte 1 Ocak, yeni yılın ilk günü olarak kabul edilmiş ve resmî tatil ilan edilmiştir.

Türkiye'de yeni yıl kutlamaları, zaman zaman Noel (*Christmas*) ile karıştırılmıştır. Ancak Noel, 25 Aralık'ta kutlanan Hristiyanlara mahsus dini bir bayram iken, yılbaşı 31 Aralık gecesi kutlanan seküler bir olaydır. Bu karışıklık, Türkiye'de Batı kültürünün etkisiyle yeni yıl kutlamalarının yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde daha belirgin hale gelmiştir. Noel süslemeleri, çam ağacı süsleme gibi bazı gelenekler yılbaşıyla özdeşleştirilmiş ve bu uygulamalar Türkiye'de de kabul görmeye başlamıştır.

1970'li yıllarda Türkiye'de yeni yıl kutlamaları daha da yaygınlaşmıştır. Bu dönemde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) tarafından hazırlanan yılbaşı özel programları, halkın geniş bir kesimi tarafından izlenmeye başlanmıştır. Müzik, eğlence ve çeşitli gösterilerle donatılmış yılbaşı programları, yeni yıl kutlamalarının kültürel bir parçası haline gelmiştir. TRT'nin yılbaşı programları, uzun yıllar boyunca Türkiye'de yeni yıl gecesinin en önemli eğlence aracı olmuştur. Ünlü sanatçıların sahne aldığı bu programlar, yeni yılın ilk dakikalarına kadar sürer ve büyük ilgi toplardı.

Bugün Türkiye'de yeni yıl kutlamaları, şehirlerde ve özellikle genç nüfus arasında yaygın olarak kutlanmaktadır. Yılbaşı gecesi, özellikle büyük şehirlerde çeşitli etkinlikler, konserler, parti ve organizasyonlar düzenlenmektedir. Televizyonlarda özel programlar yayınlanmakta, aileler evlerinde yılbaşı sofraları kurarak yeni yıla girmektedirler.

Türkiye'de yeni yıl kutlamaları bazı dönemlerde toplumsal ve dini tartışmaların da odağı olmuştur. Özellikle muhafazakâr kesimler, yeni yıl kutlamalarının Batı'dan ithal edilen bir gelenek olduğunu savunarak eleştirilerde bulunmuştur. Bu kesimler, yeni yıl kutlamalarını dini değerlerle bağdaşmadığı gerekçesiyle eleştirirken, diğer yandan yeni yıl kutlamaları seküler bir etkinlik olarak geniş kitlelerce kabul görmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de yeni yıl kutlamaları, Cumhuriyet döneminde Batı kaynaklı etkilerle başlamış, zamanla modernleşme ve şehirleşmenin etkisiyle yaygınlaşmıştır. İlk dönemlerde sınırlı kesimlerce kutlanırken, bugün toplumsal hayatın bir parçası haline gelmiştir. Geleneksel Türk mutfağı, televizyon programları ve hediyeleşme gibi unsurlarla Türkiye'ye özgü bir nitelik kazanmış, ancak zaman zaman tartışmalara da neden olmuştur.

Doğum Günü Kutlamaları

Doğum günü kutlamaları, antik çağlara dayanan bir gelenektir ve birçok farklı kültür ve toplumda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Doğum gününü özel bir gün olarak kutlama fikri, başlangıçta dini ve ruhsal inanışlarla bağlantılıydı. Ancak modern anlamda doğum günü kutlamaları, Batı kültüründe 19. yüzyılın sonlarına doğru popülerleşmiştir. Almanya'daki "Kinderfeste" adı verilen çocuk doğum günü partileri, günümüzün doğum günü kutlama ritüellerinin temellerini atmıştır. 19. ve 20. yüzyılda ise bu kutlamalar Batı kültüründe iyice yaygınlaşmış ve küreselleşmeyle birlikte tüm dünyaya yayılarak günümüzdeki modern halini almıştır. 20. yüzyılın başlarında modern anlamda doğum günü kutlamaları dünya çapında yaygınlaşmıştır. Doğum günü pastası, mum üfleme ve hediye verme gibi unsurlar, dünya genelinde doğum günü ritüellerinin bir parçası haline gelmiştir. Özellikle çocuk doğum günleri, partilerle ve hediyelerle daha gösterişli hale getirilmiştir.

Türkiye'de doğum günü kutlamaları, Batı kültüründen etkilenecek 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kutlamaların Türkiye'de köklü bir geçmişi yoktur. Geleneksel Türk kültüründe doğum günlerine özel kutlamalar yapılmazdı. Bunun yerine, halk arasında dini bayramlar, evlilik, sünnet düğünleri ve doğum sonrası lohusa ziyaretleri gibi farklı kutlama ve ritüeller bulunurdu. Doğum günü kutlamaları ise modernleşme, küreselleşme ve şehirleşme süreçleriyle birlikte Batı kültüründen etkilenecek Türkiye'ye girmiştir. Günümüzde Türkiye'de çocuklardan yetişkinlere kadar herkes, doğum günlerini partilerle, pastalarla ve hediyelerle kutlamaktadır.

Sivil Toplum Hareketleri ve Protestolar

İşçi haklarını savunmak amacıyla 19. yüzyılda başlayan İşçi Bayramı, 20. yüzyılda dünya genelinde işçi hareketlerinin bir sembolü haline gelmiştir. Pek çok ülkede işçi sınıfı tarafından kutlanan ve protestolarla anılan bir gün olmuştur. 20. yüzyılda kadın hakları için düzenlenen protestolar ve mitingler, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelelerinin bir parçası olarak yeni ritüeller geliştirmiştir. Kadınlar günü, kadın hakları yürüyüşleri ve protestolar, bu dönemde önemli bir yer tutmaktadır.

1 Mayıs İşçi Bayramı, dünya genelinde işçi sınıfının haklarını kutlamak ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için farkındalık yaratmak amacıyla düzenlenen bir gündür. Türkiye'de de işçi sınıfı ve sendikalar tarafından uzun yıllardır kutlanmaktadır. Türkiye'de 1 Mayıs İşçi Bayramı ilk kez 1909 yılında Osmanlı İmparatorluğu döneminde İzmir'de kutlanmıştır. Bu dönemde sosyalist hareketler ve işçi örgütlenmeleri güç kazanmaya başlamış, özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki işçi yanlısı grupların etkisiyle 1 Mayıs, işçilerin haklarını savunma günü olarak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, 1 Mayıs ilk kez 1923 yılında resmen kutlanmıştır. Ancak bu dönemde 1 Mayıs, genellikle sınırlı katılımı kutlanmış ve işçi hakları konusunda büyük çaplı bir hareketin parçası olmamıştır. Zaman zaman yasaklanmış olsa da Türkiye'de 1 Mayıs, 2009 yılında yeniden "Emek ve Dayanışma Günü" adıyla resmî tatil olarak kabul edilmiştir. O tarihten bu yana, 1 Mayıs hem resmî tatil olarak kutlanmakta hem de işçi hakları ve dayanışma açısından çeşitli etkinliklerle anılmaktadır.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü, kadın haklarının geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği için farkındalık yaratılması ve kadınların toplumsal ve ekonomik hayattaki yerini güçlendirmek amacıyla dünya genelinde kutlanan bir gündür. Türkiye’de de kadın hakları mücadelesinin bir parçası olarak 20. yüzyılın başlarından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Türkiye’de 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ilk kez 1921 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP) öncülüğünde kutlanmıştır. Bu dönem, kadın hareketlerinin henüz ilk aşamalarında olduğu, ancak sosyalist ve komünist grupların kadın haklarına özel önem verdiği bir dönemdir. 1980 Askeri Darbesi tarafından bir süreliğine yasaklanmış olmakla birlikte sivil hayata geçişle birlikte yeniden kutlamalar başlamış ve giderek geniş katılımlarla yerleşik bir kültür haline gelmiştir.

Tüketim ve Alışveriş Ritüelleri

Kara Cuma (*Black Friday*) olarak bilinen alışveriş günü ABD’de Şükran Günü’nden sonraki cuma günü, 20. yüzyılın ortalarından itibaren büyük indirimler yapılan bir alışveriş günü olarak başlamıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru dünya çapında yaygınlaşarak küresel bir alışveriş ritüeline dönüşmüştür. Hristiyan dünyasında yılbaşı öncesi yapılan Noel alışverişi ise, 20. yüzyıl boyunca ticarileşerek büyük mağazaların ve perakendecilerin desteklediği bir gelenek haline getirilmiştir. Bu ritüel, Batı dışındaki pek çok ülkede de benimsenmeye başlamıştır.

Kara Cuma (*Black Friday*) ve Noel alışverişi, Türkiye’de son yıllarda popülerleşmiş olan tüketim odaklı alışveriş dönemleridir. Her iki etkinlik de Batı kökenli olmakla birlikte, küreselleşme, internet alışverişinin yaygınlaşması ve dijital platformlar sayesinde Türkiye’ye girmiştir. Kara Cuma’nın Türkiye’de yaygın hale gelmesi, 2010’lu yılların ortalarından itibaren başlamıştır. Özellikle internet üzerinden alışveriş yapan tüketicilerin ve e-ticaret sitelerinin artışı, bu dönemin Türkiye’de de geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bu süreç, özellikle 2015-2016 yıllarından itibaren hız kazanmıştır.

Türkiye’de Hristiyan nüfusun az olmasına rağmen, yılbaşı alışverişi ve süslemeleri Noel alışverişine benzer bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ancak Türkiye’deki kutlamalar, Batı’daki Noel kutlamalarından farklı olarak daha çok yeni yıl kutlamaları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Yılbaşı alışverişi, özellikle büyük şehirlerdeki AVM’ler ve mağazaların etkisiyle 1990’lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye’deki yılbaşı alışverişi, Noel’den ziyade yeni yıl kutlamalarıyla bağlantılıdır. Özellikle yılbaşına yönelik süs eşyaları, hediyeler ve yiyecek-içecek ürünleri, aralık ayı boyunca büyük ilgi görmeye başlamıştır. Türkiye’de Noel Baba figürü, Batı’daki anlamından farklı olarak yeni yıl kutlamaları ile özdeşleştirilmektedir. Yılbaşı döneminde hediye verme geleneği, tıpkı Noel alışverişi gibi, özellikle çocuklar için popüler bir hale gelmiştir.

Olimpiyat Oyunları

20. yüzyılın başlarında modern Olimpiyat Oyunları, küresel bir ritüel haline gelmiştir. Her dört yılda bir yapılan bu etkinlik, uluslararası bir kutlama ve birlik sembolü olarak önem kazanmıştır. 1930’da başlayan FIFA Dünya Kupası, hızla dünya çapında en büyük spor ritüellerinden biri haline gelmiştir. Dünya genelinde milyarlarca insanın izlediği bir etkinlik olarak icra edilmektedir.

Türkiye, Olimpiyat Oyunları’na ilk kez 1908 yılında katılmaya başlamıştır. Ancak, bu katılım Osmanlı Devleti döneminde bireysel düzeyde olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî olarak Olimpiyatlara katılması ise 1924 Paris Olimpiyatları ile başlamıştır. Türkiye, güreş, halter ve son yıllarda boks dallarında Olimpiyatlarda en başarılı ülkelerden biri olmuştur. Özellikle güreş, Türkiye’nin Olimpiyatlardaki en güçlü spor dallarından biri olarak öne çıkmıştır. Güreşçilerimiz, bugüne kadar Olimpiyatlarda birçok altın madalya kazanmıştır.

Türkiye, 1954 ve 2002 yıllarında FIFA Dünya Kupası'na katılmıştır. 2002'deki dünya üçüncülüğü, Türk futbolunun en büyük başarısıdır. 2022 Dünya Kupası elemelerinde Türkiye, turnuvaya katılmaya hak kazanamamıştır, ancak UEFA Avrupa Şampiyonası gibi diğer uluslararası turnuvalarda düzenli olarak yer almaktadır.

Noel Baba ve Yılbaşı Figürleri

Batı dünyasında 20. yüzyılın başlarında ticarileşen Noel Baba figürü, tüm dünyada Noel ve yılbaşı kutlamalarının bir simgesi haline gelmiştir. Bu figür, Hristiyan olmayan toplumlarda da yılbaşı kutlamalarının bir parçası olmuştur. Noel ağacı süsleme ritüeli, Batı dünyasından pek çok ülkeye yayılmış ve 20. yüzyılda küresel bir yılbaşı ritüeli haline gelmiştir.

Noel Baba ve yılbaşı figürleri Türkiye'de Batı kültürünün etkisiyle popüler hale gelmiştir. Türkiye'deki yılbaşı kutlamalarının kökeni, Batı'dan gelen Noel kutlamalarından etkilenmiş olsa da, Türkiye'deki kutlamalar daha çok yeni yıl ile ilişkilendirilmiştir. Noel Baba figürü, Türkiye'de 20. yüzyılın ortalarından itibaren popülerleşmeye başlamış ve zamanla yılbaşı kutlamalarının sembolü haline gelmiştir. Noel Baba figürü, Hristiyan geleneğinden gelen bir karakterdir ve Aziz Nikola'ya dayanır. Aziz Nikola, bugünkü Türkiye topraklarında (Antalya'nın Demre ilçesi) yaşamış bir azizdir. Hristiyan mitolojisinde, Aziz Nikola, çocuklara yardım eden ve hediye dağıtan bir aziz olarak bilinir. Batı'da ise bu figür, zamanla modern Noel Baba'ya (*Santa Claus*) dönüşmüştür.

Türkiye'de Noel Baba figürü, Batı'daki gibi Noel ile değil, yeni yıl ile ilişkilendirilmiştir. Yılbaşı gecesi, çocuklara hediye verme geleneği ve süslemeler, Noel Baba figürünü bir tür "yılbaşı sembolü" olarak öne çıkarır. Noel Baba, Türkiye'de yılbaşı gecesi hediye getiren bir figür olarak kabul görmüştür. Yılbaşı döneminde Noel Baba figürleri, Türkiye'deki alışveriş merkezlerinde ve mağazalarda süsleme amacıyla sıkça kullanılır. Aralık ayının başından itibaren alışveriş merkezleri ve sokaklar Noel Baba figürleri ve yılbaşı ağaçlarıyla süslenir. Televizyon reklamlarında ve sosyal medyada Noel Baba figürü, genellikle yılbaşı alışverişleri ve hediyelerle ilişkilendirilir. Noel Baba, Türkiye'de ticari kampanyaların ve yılbaşı etkinliklerinin önemli bir parçası haline gelmiştir.

Sevgililer Günü (Valentine's Day)

20. yüzyılın başlarında Batı'da yaygınlaşan ve şubat ayında kutlanan Sevgililer Günü, kısa süre içinde dünya genelinde romantik ilişkilerin kutlandığı bir gün haline gelmiştir. Bu kutlama ritüeli, hediye verme ve özel etkinliklerle ticarileşmiş ve küresel çapta kabul görmüştür. Sevgililer Günü (14 Şubat), dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de popüler bir kutlama haline gelmiştir. Türkiye'de Sevgililer Günü'nün yaygınlaşması ise 1980'li yıllardan itibaren başlamıştır. Bu dönem, Türkiye'nin Batı kültürü ile artan etkileşimi ve tüketim kültürünün gelişmeye başladığı bir dönemdir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Sevgililer Günü, hem ticari açıdan önemli bir gün haline gelmiş hem de geniş kitlelerce kutlanmaya başlamıştır.

Sonuç olarak 20. yüzyılda dünya çapında genelleşen ritüeller, teknolojik gelişmeler, medya ve küreselleşme sayesinde hızla yayılmış ve dönüşmüştür. Bu ritüeller, geleneksel kültürel pratiklerden bağımsız olarak modern toplumun ve tüketim kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Aynı zamanda, savaşlar, toplumsal hareketler ve küresel olaylar, anma ve kutlama ritüellerinin de önemli birer sembolü olmuştur.

SONUÇ

Hızlı bir tarama sonucunda elde ettiğimiz bulgular, ritüellerin sadece geleneksel toplumlara özgü olmadığını; modern toplumların da kendilerine özgü ritüeller geliştirdiği görülmektedir. Ritüeller,

bireyler ve gruplar arasında sosyal bağları güçlendiren ve kimlik inşasında önemli rol oynayan simgesel davranışlardır. Geleneksel toplumlarda ritüeller genellikle dini, törensel veya topluluk odaklı iken, modern toplumlarda, bu işlevleri yerine getiren daha seküler ve güncel ritüeller geliştirilmiştir.

20. yüzyılda ortaya çıkmış ve yaygınlaşmış olan farklı türden ritüeller bu yüzyıla ait önemli olaylarla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Ulusal ve seküler törenler, modern toplumlarda, bayrak törenleri, milli bayramlar, mezuniyet törenleri gibi ritüeller aracılığıyla vatandaşlık bilincini ve ulusal kimliği pekiştirmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır. *Black Friday*, yılbaşı alışverişleri, doğum günü kutlamaları gibi etkinlikler modern tüketim kültürünün ritüellerine örnektir. Bu ritüeller toplumsal aidiyet ve kültürel normlar oluşturmaktadır.

Spor müsabakalarına katılım, marşlar söyleme veya takım renkleri taşıma gibi aktiviteler, modern toplumlarda kimlik inşası ve topluluk duygusunun oluşmasına hizmet eden ritüellerdendir. Şirket toplantıları, yıllık ödül törenleri veya ekip oluşturma etkinlikleri gibi ritüeller, iş dünyasında aidiyet duygusu ve motivasyon yaratmaktadır. Dijital çağda yeni ritüeller oluşmaya devam etmektedir. Sözelimi sosyal medyada “beğeni” butonuna basma, çevrimiçi etkinliklere katılma veya günlük dijital alışkanlıklar gibi aktiviteler, modern bireyler arasında yeni bir tür ritüeller oluşturmaktadır.

İncelediğimiz on adet ritüel kökenleri göre sınıflandırılırsa, bunlardan sadece evlilik ve düğün törenleri geleneksel dünyaya aittir ama bunlar da geçen yüzyıl boyunca modern gelişmeler doğrultusunda önemli oranda dönüştürülmüş ve eski anlam haritasından koparılmıştır. Çağdaş ritüellerin doğuş yerlerine bakılırsa birçok ritüele modern Amerikan kültürünün kaynaklık ettiği görülmektedir. Anneler ve Babalar Günü ile Tüketim ve Alışveriş ritüelleri (Kara Cuma ve Noel alışverişi) buradan dünyaya yayılmıştır. Diğer ritüeller ise Avrupa kaynaklı olup küresel dünyanın dinamikleriyle yayılma imkânı bulmuştur. Noel Baba ve Yılbaşı ritüelleri, Olimpiyat Oyunları, Doğum Günü kutlamaları, Ulusal Bayramlar ve Anma Günleri ile Sivil Toplum Hareketleri ve Protestolar bu bağlamda anılması gereken ritüellerdir. Bu ritüellerin bir kısmı tamamen yeni ve seküler iken, bir kısmı da özellikle Hristiyan kültürüne aittirler. Noel kutlamaları ve Noel Baba figürü Hristiyan kültüründe kökleri olan ritüellerdir.

Modern toplumlarda ritüeller, geleneksel ritüellerden daha az dini ve daha çok seküler veya bireyseldirler. Ancak bu ritüeller, sosyal uyumu sağlama, bireyler arasında bağ kurma ve kültürel normları pekiştirme işlevlerini sürdürmektedirler. Bu, ritüellerin tarihsel koşullara bağlı olarak dönüşen yanları olsa da her dönemde önemli birer sosyal pratik olduğunu göstermektedir. 20. yüzyılda ortaya çıkan yeni ritüellerle alakalı olarak şu üç şeyin altı çizilmelidir. İlk olarak gerek Amerika gerekse Avrupa kökenli olsunlar modern ritüeller kapitalist ve hristiyanî bir ortamdan türemişlerdir. İkincisi modern-seküler ritüeller kapitalist piyasa kurallarına bağlı kalarak ticarileşmiştir, yani kapitalizm ritüelleri kendi mantığına bağlı olarak metalaştırmıştır. Metalaştırma, bir şeyin ya da hizmetin tüketim için alınıp satılabilen bir ürün veya mal hâline getirilmesi sürecidir. Bu kavram, genellikle kapitalist ekonomik sistem içinde ortaya çıkar ve sosyal, kültürel veya manevi değerlerin ticari birer meta olarak yeniden tanımlanmasını ifade eder. Son olarak kapitalist kültür, küreselleşmenin tüm imkanlarını kullanarak dünyaya yayılmayı başarmıştır. Başlangıçta belirli bir kültür havzasının ürettiği ritüeller zamanla tüm dünyayı kuşatmış ve böylelikle kapitalizm, kendi mantığını kültürel pratikler yoluyla tüm dünya kültürlerine dikte etmiştir.

KAYNAKÇA

- Bell, C. (1997). *Ritual: Perspectives and Dimensions*. Oxford University Press.
- Durkheim, E. (2008). *The elementary forms of religious life* (C. Cosman, Trans.). Oxford University Press. (Original work published 1912).
- Durkheim, E. (1972). Religion and ritual. In A. Giddens (Ed.), *Émile Durkheim: Selected writings* (pp. 219-238). Cambridge University Press.
- Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Pantheon Books.
- Handler, R., & Linnekin, J. (1984). Tradition, Genuine or Spurious. *Journal of American Folklore*, 97(385), 273-290.
- Moore, S. F., & Myerhoff, B. G. (1977). *Secular Ritual*. Van Gorcum.
- Rappaport, R. A. (1999). *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge University Press.
- Turner, V. (1982). *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. PAJ Publications.
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds. and Trans.). University of California Press.